

MOLNÁR-BODROGI Enikő

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Irodalomtudományi Intézet
Kolozsvár, Románia
eniko.molnar@ubbcluj.ro

MEÄNKIELI, SZÁMI, KVÉN, CSÁNGÓ ÉS ERDÉLYI MAGYAR KISEBBSÉGI NYELVI NARRATÍVÁK AZ IDENTITÁSÉPÍTÉS SZOLGÁLATÁBAN

**Narativi u službi izgradnje identiteta kod Tornedalskih Finaca,
Laponaca, Kvena, Čangoa i Transilvanijskih Mađara**

**Meänkieli, Sámi, Kven, Csángó and Transylvanian Hungarian
Minority Narratives Used in Identity Building**

E tanulmány célja megvizsgálni, hogy milyen nyelvi narratívák által építik azok a nyelvi és etnikai kisebbségekhez tartozó értelmiségiek az identitásukat, akik aktívan és rendszeresen használják saját kisebbségi nyelvüket. Az összehasonlítás tárgya öt finnugor kisebbség, a meänkieliek, a kvének, a számik, az erdélyi magyarok és a csángók írott szövegei. A kutatásban a nyelvhasználatra, a nyelvhez való viszonyulásra és az azokat befolyásoló társadalmi és kulturális tényezőkre összpontosítok.

Bár az összehasonlított kisebbségek politikai, történelmi és kulturális hátterük tekintetben egymástól nagyon eltérőek, a legfontosabb közös narratíváikként megemlíthetjük például, hogy a többnyelvűség gazdagság, de a saját kisebbségi nyelvnek speciális helyet kell tulajdonítani a kulturális örökség részeként, illetve hogy az iskola gyakran a nyelvvesztés helye.

Kulcsszavak: kisebbségi nyelvi identitás, meänkieli, számi, kvén, csángó, erdélyi magyar

A kutatás célja és a kutató kérdései

Második doktori értekezésem, amelyet az Oului Egyetem Finn Nyelvészeti Tanszékén védtem meg 2022 áprilisában (Molnár-Bodrogi 2022), többnyelvű (finn, magyar, angol és meänkieli) és interdiszciplináris munka. Egy finn nyelvű

terjedelmes bevezetőből és öt rész tanulmányból áll, amelyek közül egy magyar (M. Bodrogi 2016), egy meänkieli (Molnár Bodrogi 2015) és három angol nyelvű (Molnár Bodrogi 2019, 2020a, 2020b). Munkám a kisebbségi nyelvek kutatásának tudományterületéhez tartozik, illetve tágabb értelemben finnugrisztikai kutatásnak is tekinthető. Három észak-fennoskandiai (meänkieli, kvén és számi), valamint két romániai (magyar és csángó) kisebbség áll a vizsgálat középpontjában.

Elsősorban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen nyelvi narratívák, azaz a nyelvről szóló történetek által építik ama nyelvi és etnikai kisebbségekhez tartozó értelmiségiek (például írók, költők, szerkesztők és tanárok) identitásukat, akik aktívan használják anyanyelvüket. A fennoskandiai népcsoportok esetében azokra a kisebbségeken belüli kisebbségekre összpontosítottam, akik kimaradtak a korábbi vizsgálatokból, ugyanis a rájuk irányuló kutatások a többnyelvűség használatára és a többnyelvűséghez való viszonyulásra fektették a hangsúlyt. A magyar kisebbségek kutatásában sokkal inkább jelen van az anyanyelv használatának vizsgálata. Jóllehet csoportokként hivatkozom a vizsgált kisebbségekre, tudatában vagyok annak, hogy nincsenek egységes kisebbségi nyelvű csoportok, hanem nagyfokú heterogenitás jellemzi őket, például az anyanyelvükhöz való viszonyulásukat illetően.

A vizsgált fennoskandiai kisebbségek

A következőkben röviden bemutatom azokat az észak-fennoskandiai kisebbségeket, amelyeknek a nyelvi narratíváit elemeztem az erdélyi magyar és a csángó narratívákkal összehasonlítva. Olyan népcsoportokról van szó, amelyek a mi régióinkban egyáltalán nem vagy kevéssé ismertek.

A számik, a meänkieliek és a kvének a finnugor nyelvcsalád balti finn ágához tartozó kisebbségi népcsoportok. A számik az északi sarkkör magasságában, négy országban élnek szétszórtan, Finnország, Norvégia, Svédország északi területein és az oroszországi Kola-félszigeten. A meänkieliek Észak-Svédországban laknak, legnagyobb lélekszámban a Finnország és Svédország közötti határfolyó, a Tornio (svédül Torne) nyugati partján, észak felé legyezőszerűen kiszélesedő területen. A kvének hagyományos lakóterülete Észak-Norvégia Finnmark és Troms megyéi. Mindhárom kisebbség súlyosan veszélyeztetett nyelvet beszél (a számik nyelveket), és az aktív használók az idős generációhoz tartoznak.

1809 előtt a Tornio folyó völgye mind nyelvileg, mind kulturális tekintetben egységes finn terület volt. Az 1808–1809-es orosz–svéd háború következtében a mai Finnország területe svéd fennhatóság alól orosz fennhatóság alá került. A Tornio folyó keleti partján maradt finnek a fokozatosan kialakuló finn nemzet részévé váltak, míg nyelvük a finn nemzeti nyelv egyik nyelvjárása maradt.

A folyó nyugati partján élő Tornio-völgyi finnség ezzel szemben kisebbségi helyzetbe került Svédországban, és nyelve önállóan fejlődött tovább (Huss–Lindgren 2005, 257). 2000-ben önálló nyelvvé nyilvánították a Tornio-völgyiek beszélte finn nyelvváltozatot meänkieli ('a mi nyelvünk') néven. Hagyományos lakóterületeik többnyelvűek, a meänkieli mellett svéd, finn és számi nyelvet is használnak itt.

A Tornio-völgyiek lélekszámára vonatkozóan csak becslések vannak, mivel Svédországban tilos hivatalos nyilvántartást készíteni az állampolgárok anyanyelvről és etnikumáról. A kutatók alsó határértékként 25 ezret szoktak említeni, felsőként 75 ezret (Arola et al. 2013, 3; Laakso et al. 2016, 121). A meänkielit beszélők száma ennél jóval kevesebb, erre vonatkozó adataink végképp nincsenek.

A kvének egy olyan, Észak-Norvégiában élő, nyelvi és etnikai csoport, illetve történelmi kisebbség, amelynek kultúrája a finn kultúrán és nyelve a finn nyelven alapszik (Saressalo 1996, 15). A kvén lakosság ősei a XVII–XIX. századi bevándorlási hullámok idején telepedtek le a mai kvén területeken. Észak-Norvégia partvidéke hagyományosan háromnyelvű, mivel hosszú ideje lakják norvégok, tengeri számik és kvének. Az 1930-as népszámlálás során regisztrálták utoljára külön az etnikailag kvéneket és számikat. Becslések szerint a kvének lélekszáma 10–60 ezer közé tehető és a kvén beszélők száma 1500–2000 közé (Laakso et al. 2016, 131). A kvén nyelvet 2005-ben ismerték el önálló nyelvként.

A számik őshonos lakosok Norvégiában, Svédországban, Finnországban és Oroszországban. Az ő lélekszámukról sincsenek pontos adataink. Becslések szerint Norvégiában 45–50 ezer számi él, Svédországban 15–20 ezer, Finnországban 9–10 ezer és Oroszországban mintegy 2000, azaz összesen 70–80 ezer számiról beszélhetünk (Seurujärvi-Kari 2011, 12–13). A számi nyelvek beszélői mintegy 30–40 ezren vannak (Seurujärvi-Kari 2011, 20). A XXI. században a számi etnikumhoz tartozást elsősorban az határozza meg, hogy az egyén e csoporttal azonosul, másodsorban pedig az, hogy a számi nyelvet beszéli első nyelvként ő maga, vagy legalább az egyik szülője vagy nagyszülője.

Jóllehet mindhárom fennoskandiai kisebbséggel szemben jól átgondolt és következetes beolvasztási politikát gyakoroltak azok a nemzetállamok, amelyek területén élnek, mégis van írásbeliségük és a számiknak különösen erős a kollektív identitásuk, mivel jobban megőrizték hagyományos életmódjukat és kultúrájukat, mint a meänkieliek és a kvének, illetve gyakorolták és sok irányban fejlesztették az együttműködésüket az általuk lakott területeken (Hirvonen 2021).

A kutatás elméleti háttere

Három elméleti megközelítés, a narratívakutatás, a diskurzus kutatás és a nyelvi ideológiakutatás keretében vizsgáltam a kutatási korpuszt. A továbbiakban röviden ismertetem ezeket.

A narratíva vagy elbeszélés fogalmát különbözőképpen lehet értelmezni attól függően, hogy milyen tudomány szempontjából tesszük azt. Jelen kutatásban abból a széles körű gondolatból indultam ki, hogy minden szöveg, legyen az próza, vers vagy médiaszöveg, narratívaként értelmezhető (Saaranen-Kauppinen–Puusniekka 2006). Írott szövegeket vizsgáltam meg, s ezekben a narratívát az identitásépítés eszközeként tekintetem.

A posztmodern pszichológia az elbeszélést mindenütt jelenvalónak tételezi, ugyanis a narratívák társas cselekvésekbe ágyazódnak (László 2008, 2). Minden-napi gondolkodásunkat is narratív gondolkodásnak tekinthetjük, mivel arra törekedik, hogy értelmet és koherenciát adjon a széttartó élettörténeti eseményeknek (Pólya 2003, 58). Hasonlóképpen a szociológia terén is a társadalmi élet ontológiai létfeltételeként értelmezik a narrativitást, ugyanis az ember a nyelv által tulajdonít jelentést a világnak, történeteket alkotva arról és megosztva ezeket más emberekkel (Sintonen 1999). A nyelvészek szintén az elbeszélés lényegi jellemzőjének tartják folyamatjellegét és kommunikálhatóságát. Sari Pietikäinen és Anne Mäntynen (2009, 104) egyik diskurzuselemzésről szóló tanulmányukban úgy fogalmaznak, hogy a narrativitás fogalmán azt a módot kell érteni, ahogyan az ember elképzeli az életet és a világot, valamint mesél azokról.

Az emberek valójában az elbeszélések megalkotása által építik identitásukat és képesek működni a világban (Hägg et al. 2009, 14). A diskurzuskutatás szempontjából érdemes kiemelni, hogy a narratívákban összeolvad az egyén sajátos mikrovilága saját közössége (belcsoportja) kultúrájának makrovilágával. Az általam megvizsgált szövegtörzsekben például a kisebbségi írók történetei segítségével a közösség megértheti és megoszthatja a tapasztalatait és eseményeit. A diskurzuskutató számára a narratívák lehetővé teszik a nyelvhasználat és a szociális cselekvés közötti dinamika kutatását (Pietikäinen–Mäntynen 2009, 108–109).

A diskurzust kutatásom egyik operatív fogalmaként nyelvhasználatként értelmeztem társadalmi és kulturális kontextusban (l. Jaworski–Coupland 2006, 3; Pietikäinen–Mäntynen 2009, 24–25), azaz a nyelvekről és azok társadalmi szerepéről szóló beszédmódként. A diskurzus dinamikus és folyamatjellegű, nem pedig statikus jelentéskapcsolatok rendszere. Kutatásom során szövegeket elemeztem, amelyekben a különböző diskurzusok megvalósulnak, azaz a szöveget nyelvi formaként, a diskurzust pedig annak használataként értelmeztem. Fontos arra is odafigyelnünk, hogy a narratívát mindig valaki építi egy valós vagy elképzelt célközönség számára. A narratívának sokféle célja lehet, például esetünkben az, hogy ismereteket nyújtson a nyelvi kisebbségek helyzetéről, nyelvről és történelméről, tanítson, ellennarratívát nyújtson a hivatalos történetírás megcáfolására és közösséget teremtsen a belcsoportban az anyanyelv közvetítésével.

A narratívák elemzésében sokféle diskurzuskutatói módszert lehet alkalmazni. Jómagam megvizsgáltam például, hogy a narratíva mennyiben változik, ha változik a narrátor. Annak is figyelmet szenteltem, hogy milyen módosulások történnek annak függvényében, hogy a narrátor egy nyelvi kisebbség vagy többség képviselője. Kutatásaim alátámasztják, hogy a narratíva szerkezete mindig reprezentáció, azaz a valóságról történetek által alkotott kép.

A diskurzusok a hatalomgyakorlás eszközeiként is működnek, ugyanis a diskurzusokban mindig bizonyos fajta ismeretek fogalmazódnak meg és bizonyos nézőpontok kerülnek a központba, míg mások kizáródnak (Pietikäinen–Mäntynen 2009, 58). A megvizsgált szövegkorpuszomban a diskurzív hatalom gyakorlása például abban nyilvánul meg, hogy a társadalomban melyik nyelvet fogadják el értékesnek és melyiket tekintik haszontalannak. Épp emiatt a narratívaalkotás létfontosságú lehet a kisebbségek számára a politikai diskurzusok kontextusában.

Mivel a nyelvhez kapcsolódó narratívákat és diskurzusokat elemeztem, fontosnak bizonyult megvizsgálnom azokat a nyelvi ideológiákat is, amelyek ezek mögött meghúzódnak. A nyelvi ideológia tág értelemben az élő nyelvvel kapcsolatos teljes gondolatrendszert jelenti. Silverstein használta először ilyen értelemben a fogalmat, és olyan nyelvi hiedelmekként határozta meg a nyelvi ideológiákat, amelyekkel a nyelvhasználók megmagyarázzák a nyelvi struktúrákat és annak használatát (Silverstein 1979, 193). A lehető legegyszerűbben fogalmazva a nyelvi ideológiát úgy határozhatjuk meg, mint a nyelv és a nyelven kívüli különféle kapcsolatokról szóló feltételezéseket (Gal 2002, 197), illetve olyan gondolatokat, gondolatrendszereket, amelyek a nyelvhasználat, a nyelvi közösségek helyzetével, a nyelvek egymás közötti viszonyával kapcsolatos tények magyarázatára szolgálnak (Lanstyák 2011, 49).

A nyelvi ideológiák kutatásának tárgya lehet többek között az, hogy milyen hiedelmeket, értékeléseket, osztályozásokat, diskurzusokat ébresztenek a nyelvvel kapcsolatos kérdések. Akárcsak az ideológiák általában, a nyelvi ideológiák is befolyásolnak bennünket, alakítják nézeteinket például a nyelvek és nyelvváltozatok szépségéről, vagy épp ellenkezőleg, csúnyaságáról, valamint azok különböző helyzetekben megmutatkozó értékéről és jelentőségéről (Mäntynen et al. 2012, 325). Fontos kiemelnünk, hogy a nyelvi ideológia kultúrafüggő, ugyanis a különböző népek és népcsoportok kultúrájától és társadalmi pozíciójától függően a nyelvhasználók más és más módon vélekedhetnek saját nyelvükről vagy nyelvváltozatukról.

A kutatás primér anyaga és a kutatás módszerei

A primér kutatási anyagot nyomtatott média- és szépirodalmi szövegek alkotják, amelyeket a kisebbségek nyelvpolitikai és kulturális kontextusában elemeztem. Tudatos választás eredménye volt heterogén primér anyagot gyűjtenem, mivel ezáltal szélesebb és sokoldalúbb képet tudtam nyújtani a megvizsgált jelenségről. A médiaszövegeket négy kisebbségi lapból választottam, amelyek összesen hét nyelven közölnek írásokat. Ezek a következők: 1. a magyar és román nyelvű *Moldvai Magyarság*, amely kisebb mértékben csángó nyelvjárásokban írott szövegeket is publikál, 2. finn, kvén és norvég nyelvű *Ruijan Kaiku*, 3. a meänkieli és svéd nyelvű *Met*, valamint 4. a meänkieli *Meänmaa*. Az utóbbi lap különösen érdekes amiatt, hogy összeszövődik benne a zsurnalisztikai és a szépirodalmi kifejezési mód.

A szépirodalmi korpusz szövegei is többnyelvűek. A meänkieli szépirodalmat Bengt Pohjanen (2009a, 2009b, 2011, 2015, 2019) prózája és lírája képviseli, a kvén nyelvűt Alf Nilsen-Børsskog (2008, 2010) és Agnes Eriksen (2002) versei, a számi szépirodalmat Kirste Palto (2014) és Rita Magga-Kumpulainen (2006, 2013) prózája, az erdélyi magyar transzilvanista irodalmat pedig Kós Károly (1921), Makkai Sándor (1937) és Reményik Sándor (2005).

A korpusz heterogén volta miatt a vizsgálat módszerei is heterogének. A korábbiakban röviden bemutattam a narratívakutatás, a diskurzusanalízis és a nyelvi ideológiavizsgálat ama alapelveit, amelyekre kutatásomat alapoztam. Ezek mellett a tartalomelemzés módszerét használtam fel, amely értelmében a szövegek különböző jelentéseit kerestem meg és elemeztem (Eskola–Suoranta 2005, 185–188). A szövegkorpuszt tematizáltam, csoportosítottam és absztraháltam. Hasonlóságokat, különbségeket, ismétlődéseket és eltéréseket kerestem benne.

A kutatás fontosabb eredményei

Az alábbiakban felsorolok néhányat kutatásom legfontosabb eredményei közül arra összpontosítva, hogy milyen narratívák és diskurzusok által építik a megvizsgált kisebbségekhez tartozó értelmiségiek önmaguk és belcsoportjuk identitását. Elsősorban a különböző nyelvű narratívák közötti hasonlóságokat emelem ki, de felhívom a figyelmet néhány különbségre is.

Azok a kisebbségekhez tartozó értelmiségiek, akik tudják és használják is anyanyelvüket, jelentős szerepet tulajdonítanak neki. Hangsúlyozzák az anyanyelv megőrzésének és fejlesztésének fontosságát (például a transzilvanista írók és Bengt Pohjanen), illetve a nyelvvesztés visszafordításának lehetőségét (a számik). A **nyelv és kultúra közötti szoros kapcsolatot** Pohjanen például így fogalmazza meg: „Aki mélyebbről akarja megismerni Meänmaat [a meänkieliek

földjét], annak tudnia kell meänkieliül” (Pohjanen 2009b, 4). A nyelv mint személyes és kollektív lelki táplálék hangsúlyosan jelen van főként a *Meänmaa* és a *Moldvai Magyarság* lapokban. „Voltak szabályok, amelyekben az ember – akarta nem akarta – benne élt, s az után kellett mennie. Például amikor kicsike voltam, nem es gondoltam, hogy más nyelven es lehet beszélni a világon, mint magyarul” (Halász 2009).

A fennoskandiai nyelvi narratívákban gazdagságnak tartják a többnyelvűséget, viszont a kisebbségi nyelveknek kiemelt helyet kívánnak biztosítani azok, akik kulturális örökségük részét és kollektív identitásuk sarkkövét látják benne. Ezek az értelmiségiek világosan látják, hogy a súlyosan veszélyeztetett nyelvek, mint például a meänkieli és a kvén esetében, olyan nagyfokú a többségi nyelvek hatása mind a szókincsre, mind a nyelvtani rendszerre, hogy ennek visszafordítására nincs más út, mint a következetes nyelvtervezés. Azok viszont, akik leginkább a többségi nyelveket használják, a pluralitás ideológiáját képviselik abban az értelemben, hogy aki írni akar kisebbségi nyelven, azon a nyelvváltozaton írjon, amelyet szóban is használ, és nincs szükség egységes nyelvi szabályok kidolgozására. A transzilvanista írók narratíváiban magától értetődő az anyanyelvű kultúra fontossága az egész közösség számára. A csángóknál anyanyelvük mindenekelőtt a vallásgyakorlás nyelveként kerül előtérbe.

A **nyelv és vallás szoros kapcsolata** ugyancsak kiemelt szerepet kap az anyanyelvű identitás megőrzésében az általam megvizsgált kisebbségek narratíváiban. A közös vallás, amely eltér más, ugyanazon a területen élők vallásától, fontos összekötő kapocs a belcsoportban. A meänkieliek és a kvének esetében az evangélikus vallás lestadianizmusnak nevezett ága, amelynek a finn volt a „szent nyelve”, segített megőrizni az anyanyelvet és lassítani a közösségen belüli nyelvvesztést. A csángók esetében pedig a római katolikus vallás volt az, amely lényegesen hozzájárult az anyanyelv aktív használatához. A *Moldvai Magyarság* című lapban például így fogalmaz az újságíró: „semmi rosszat nem akarnak, hanem csak azt, hogy atyáik nyelvét megtanulják, s ezen a nyelven dicsérik az Istent” (Deáky 2009). Pohjanen anyanyelvét a megváltás eszközének tekinti: „A mi nyelvünkön kívül nincs megváltás! És ebben a nyelvben, a hit és nemes eszmék nyelvében én is otthon vagyok, mintha Istennek emlékezete is csak miattunk volna” (Pohjanen 2011, 32).

Közös narratív tapasztalat a kisebbségi gyermekek számára, hogy az otthon, a család mikroközössége és a szélesebb társadalom makroközössége közötti határ első átlépése az iskolai tanulmányok elkezdése. A többségi nyelvű iskolát elvégzett kisebbségi írók munkáiban gyakran találkozunk **az iskola nyelv- és kultúracserét célzó szerepével**. Ezek a nyelvi narratívák erős érzelmi töltettel rendelkeznek, amely például a különböző stílusalakzatok használatában mutat-

kozik meg mind a média-, mind a szépirodalmi szövegekben. A gyermekek nyelvi megbélyegzését és háttérbe szorítását olyan metaforákkal fejezik ki, mint a *nyelvtelen*, *arctalan*, *néma*. Kirste Paltto számi író nő például leírja, miként tanulta meg a többségi nyelvű oktatási rendszerben, hogy szégyellje kisebbségi anyanyelvét, származását, népe sajátos kultúráját. „Az iskolapadba kerülve hamar megértettem, hogy szeretett Finnországomban lapp leánygyermekként csak mostohagyerek lehetek. [...] Tanulni mentem oda, ez volt a célom. De még egy nap sem telt el, máris a lappok civilizálatlanságáról és elmaradottságáról kellett célozgatásokat hallanom” (Paltto 2014, 15). Rita Magga-Kumpulainen úgy emlékszik vissza iskolai éveire, hogy finnül nem tudó kisgyermekként, sok más lapp társával együtt, inkább a hallgatást vállalta, mintsem megszegyenítsék amiatt, hogy nem beszél a többségi nyelvet. Magga-Kumpulainen (2013, 132) narratívájában egyszerre van jelen a harcos retorika nyelvi eszköztára (olyan kifejezésekben, mint a szavait „kigyomlálták” belőle, szemébe dobták, „kitépje szájából saját nyelvét”, „megbecstelenít”, rabszolga) és a líraiság („Anyanyelve hamuvá válik a világ tengereiben, porrá az élet forगतágában”). Agnes Eriksen (2002, 109–110) kvén költő egyik versében a tükör szimbólumával fejezi ki az identitás különböző arculatait. Két életszakaszáról beszél, s a kettő közötti választóvonal az iskola. Az első a gyermekkor, amikor az anyanyelve tükrében látta önmagát és népcsoportját. A második időszak iskolai évei, amelyek során elszakították anyanyelvű környezetétől, és új tükröt adtak a kezébe a régi helyett, amelyet összetörtek. Bengt Pohjanen is „nyelvtelen” születik egy olyan társadalmi és kulturális közegben, amelyben a svéd az egyetlen elfogadott nyelv, s az egynyelvű és egykultúrájú társadalomban csak az számít állampolgárnak, aki a többségi nyelvet vallja magáénak. Anyanyelve miatt megbélyegzett, kirekesztett, és számára is az iskolai tapasztalatokkal kezdődik a megaláztatások sora. Ugyanakkor a pohjaneni narratívában jelen van az aktív ellenállás is a beolvasztással szemben: úgy sajátítja el a többségi nyelvet, hogy közben anyanyelvét is megőrzi.

A szövegkorpusz narratíváiban a **nyelvi és a kulturális határ fogalma** nem esik egybe a politikai határ fogalmával. Pohjanen számára például a politikai határ elválasztja a Tornio-völgy két oldalán lakókat, de nyelvi és kulturálisan nincs határ közöttük. Mikor ennek a regionális közösségnek a kulturális identitását kívánja erősíteni, hangsúlyozza, hogy a közös nyelv az, amely identitásuk alapja. Ugyanakkor közös identitást kíván építeni mindazokkal, akik határhelyzetben élnek és társadalmilag stigmatizáltak kisebbségi nyelvük miatt, bárhol is lakjanak a világon. A transzilvanisták narratíváiban a határ fogalma a trianoni határokat jelenti, amelyek elválasztották az egyazon nyelvet beszélő anyaországi magyarokat a határokon túli, kisebbségi helyzetbe került magyaroktól. Ezekben a narratívákban hangsúlyosan megfogalmazódik a különböző államokban élő magyarok

egyazon nyelvi és kulturális közösséghez való tartozásának tudata. Az anyaország és az anyanemzet fogalmait nem használják a fennoskandiai narratívákban. A meänkieliek és a kvének számára Finnország nem anyaország, a finnek nem jelentenek anyanemzetet, és nem is azonosulnak a finn nyelvvel és kultúrával sem. A számik nyelvi identitása pedig négy országra terjed ki, ahol a közösség tagjai élnek.

Az általam vizsgált kisebbségi közösségek narratíváiban gyakran megfogalmazódik, hogy a kisebbségi és a többségi nyelvű világok párhuzamos valóságok, és nem sikerül az egyetértés jegyében találkozniuk.

Összefoglaló gondolatok

Jelen kutatásomban három fennoskandiai és két romániai finnugor nyelvi kisebbség esetében vizsgáltam meg, hogy milyen nyelvi narratívák segítségével építik identitásukat az anyanyelvüket aktívan használó értelmiségiek. Az öt kisebbségnek más-más a történelme, sok tekintetben különbözik a kultúrájuk és földrajzilag távol élnek egymástól. Ugyanakkor a nyelvről szóló narratíváikban a nyilvánvaló eltérések mellett sok hasonlóság is kimutatható. Kutatásom új nézőpontot hozott az északi országok kisebbségkutatásához képest, amely a többnyelvűségekre fekteti a hangsúlyt, míg jómagam arra összpontosítottam, hogy miért fontos az anyanyelvnek kiemelt szerepet tulajdonítani és a lehető legtöbb kontextusban, szóban és írásban egyaránt használni.

A szövegkorpusz elemzése alapján levonható az a következtetés, hogy egy kisebbségi nyelvet abban az esetben lehet megőrizni és fejleszteni, ha elsőbbséget biztosítanak neki abban a többnyelvű környezetben, amelyben beszélnek, és ha sokoldalúan használják azt. Egy nyelv felélesztését és életben tartását annál könnyebb megvalósítani, minél többen beszélnek és tulajdonítanak neki fontosságot. A nyelvi narratívákból az is kiderül, hogy a kisebbségi nyelvek használata nem csupán beszélőiknek egyéni választása, hanem nyelvpolitikai döntésként is értelmezhető. A beszélő folyamatosan értékeli anyanyelvéhez és a más nyelvekhez való viszonyát, s ez különböző formákban nyilvánul meg, illetve különféle nyelvi ideológiákat tükröz.

A megvizsgált kisebbségek közül az erdélyi magyarság műveli a legtudatosabban anyanyelvét, és csak számára egyértelmű, hogy irodalma is magyar nyelven írott. Csángó nyelvjárásokban nagyon kevés irodalmat írtak, a fennoskandiai kisebbségi írók pedig (a számikat kivéve) legnagyobb részben a többségi nyelveken alkotják műveiket. Összehasonlító kutatásom eredményeinek gyakorlatba ültetésével lehetségesnek tartok olyan stratégiákat kidolgozni, amelyek a veszélyeztetett kisebbségi nyelvek ápolását és fejlesztését szolgálhatják, illetve azok beszélőinek kollektív identitását erősíthetik.

Irodalom

- Arola, Laura – Kangas, Elina – Pelkonen, Minna. 2013. *Meänkieli Ruottissa: Raportin yhtheenveto ELDIA-projektissa*. Mainz–Wien–Helsinki–Tartu–Mariehamn–Oulu–Maribor: Research Consortium ELDIA.
- Deáky András. 2009. Nyisztor Ilona laudációja. *Moldvai Magyarság* 19 (2): 4.
- Eriksen, Agnes. 2002. Kasvottoman kansan lapsi. *Arina: Pohjoismainen kveenitutkimuksen aikakausjulkaisu* (1): 104.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha. 2005. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 7. kiadás. Tampere: Vastapaino.
- Gal, Susan. 2002. Language Ideologies and Linguistic and Linguistic Diversity: Where Culture Meets Power. In *A magyar nyelv idegenben*, szerk. Keresztes László – Maticsák Sándor. 197–204. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Halász Péter. 2009. „Nem írtam helyesen, csak úgy hallás után, de magyarul”: Beszélgetés Duma-István Andrással. *Moldvai Magyarság* 19 (8): 10.
- Hirvonen, Vuokko. 2021. Magánlevél 2021. ápr. 20.
- Huss, Leena – Lindgren Anna-Riitta. 2005. Monikielinen Skandinavia. In *Monikielinen Eurooppa: Kielipolitiikka ja käytäntöä*, szerk. Johansson, Marjut – Pyykkö Riitta. 246–280. Helsinki: Gaudeamus.
- Hägg, Samuli – Lehtimäki, Markku – Steinby, Liisa. 2009. *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jaworski, Adam – Coupland, Nicolas. 2006. Introduction: Perspectives on discourse analysis. In *The discourse reader*, szerk. Adam Jaworsky – Nicolas Coupland. 1–37. Abingdon–New York: Routledge.
- Kós Károly. 1921. Kiáltó szó Erdély, Bánság, Körösvidék és Máramaros magyarságához. In *Kiáltó szó: A magyarság útja. A politikai aktivitás rendszere*, Kós Károly – Zágony István – Paál Árpád, 1–5. Kapu könyvek. Idegennyelvű Folyóirat Kiadó Leányvállalat http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1374.pdf (2022. júl. 14.)
- Laakso, Johanna – Sarhimaa, Johanna – Spiliopoulou Åkermark, Sia – Toivanen, Reetta. 2016. *Towards Openly Multilingual Policies and Practices: Assessing Minority Language Maintenance Across Europe*. Bristol–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters.
- Lanstyák István. 2011. *A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről*. http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvi_ideol_alt_kerd.pdf (2022. júl. 26.)
- László János. 2008. Narratív pszichológia. *Pszichológia* 28 (4): 301–317.
- Magga-Kumpulainen, Rita. 2006. *Sarvikiela*. Tampere: Pilot-kustannus Oy.
- Magga-Kumpulainen, Rita. 2013. Drága anyanyelvem. In *Finnek! Multikulturális irodalmi olvasókönyv*, szerk. Domokos Johanna. 129–135. Győr: AmbrooBook.
- Makkai Sándor. 1937. Nem lehet. *Láthatár* (2): 49–53. Budapest. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1527.pdf (2022. júl. 14.)
- Mäntynen, Anne – Halonen, Mia – Pietikäinen, Sari – Solin, Anna. 2012: Kieli ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. *Virittäjä* (3): 325–346.

- M. Bodrogi, Enikő. 2016. Az anyanyelven alkotás esetlegessége? In *Egyediség és véletlen: Interdiszciplináris párbeszéd 4*. Egyetemi füzetek 30, szerk. Veres Károly. 103–117. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság.
- Molnár Bodrogi, Enikő. 2015. Kieli-iteolokioita vähemistöavisissa. *Virittäjä* 119 (4): 525–558.
- Molnár Bodrogi, Enikő. 2019. Dissenting narratives of identity in Saami, Meänkieli and Kveen literatures. *Revista Româna de Studii Baltice și Nordice/The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies* 11 (1): 19–55. <https://balticnordic.hypotheses.org/files/2019/10/05.-Bodrogi.pdf> (2022. júl. 20.)
- Molnár Bodrogi, Enikő. 2020a. Modernization and language loss in the Meänkieli community. *Revista Româna de Studii Baltice și Nordice/The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies* 12 (2): 67–88. <https://balticnordic.hypotheses.org/files/2020/12/06.-Molnar.pdf> (2022. júl. 20.)
- Molnár Bodrogi, Enikő. 2020b. The voice crying (or calling?) in the wilderness: Possible similarities between Transylvaniam and Meänmaa-idea. In *Multilingualism and multiculturalism in Finno-Ugric literatures 2*, szerk. Johanna Domokos – Johanna Laakso. 113–133. Wien: Lit Verlag.
- Molnár-Bodrogi, Enikő. 2022. „Kieli on sielun sormenjäljet”: Pohjois-Fennoskandian ja Romanian suomalais-ugrialaisten vähemmistöjen kielinarratiivit identiteetin rakentajana. *Acta Universitatis Ouluensis. Series B Humaniora* 194. Oulu: Oulun yliopisto.
- Nilsen-Børsskog, Alf. 2008. Entinen kylä. In *Muiston maila*, Alf Nilsen-Børsskog. 32–34. Indre Billefjord: Idut.
- Nilsen-Børsskog, Alf. 2010. Kantaatti pienele kansale. In *Poiminttoi*, Alf Nilsen-Børsskog. 35–41. Børselev: Kainun instituutti – Kvensk institutt.
- Paltto, Kirste. 2014. A lappok. In *Lappok*. Nils-Aslak Valkeapää – Kirste Paltto – Klemetti Näykkäljärvi – Kádár Zoltán. 14–105. Budapest: Nap Kiadó.
- Pietikäinen, Sari – Mäntynen, Anne. 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pohjanen, Bengt. 2009a. *Jopparikuninkhaan poika*. Överkalix: Barents Publisher.
- Pohjanen, Bengt. 2009b. Leetari. *Meänmaan Aviisi* (4): 2.
- Pohjanen, Bengt. 2011. *A csempészkirály fia*. Ford. M. Bodrogi Enikő. Kolozsvár: Koinónia.
- Pohjanen, Bengt. 2015. *Flyende dikter – Karkaavia runoja*. Överkalix: Barents Publisher.
- Pohjanen, Bengt. 2019. *Vaihettaa kieltä, vaihettaa naamaria*. Överkalix: Barents Publisher.
- Pólya Tibor. 2003. A narratív szelf pszichológiai értelmezései. In *A narratív identitás kérdései a társadalomtudományokban*, szerk. Rákai Orsolya – Z. Kovács Zoltán. 55–68. Budapest–Szeged: Gondolat Kiadói Kör–Pompeji.
- Reményik Sándor. 2005. Az ige. In *Reményik Sándor Összes verse I.*, szerk. Dávid Gyula. 298. Kolozsvár–Budapest: Polis–Kálvin–Luther.
- Saaranen-Kauppinen, Anita – Puusniekka, Anna. 2006. *KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> (2022. júl. 19.)
- Saressalo, Lassi. 1996. *Kveenit: Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Seurujärvi-Kari, Irja. 2011. Alkuperäiskansatutkimus, alkuperäiskansaliike ja saamelaiset. In *Saamentutkimus tänään*, szerk. Irja Seurujärvi-Kari – Petri Halinen – Risto Pulkkinen. 10–55. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Silverstein, Michael. 1979. Language structure and linguistic ideology. In *The elements: A parasession on linguistic units and levels*, szerk. Paul R. Cline – William F. Hanks – Carol L. Hofbauer. 193–247. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Sintonen, Teppo. 1999. *Etninen identiteetti ja narratiivisuus: Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Enike MOLNAR-BODROGI

NARATIVI U SLUŽBI IZGRADNJE IDENTITETA KOD TORNEDALSKIH FINACA, LAPONACA, KVENA, ČANGO I TRANSILVANIJSKIH MAĐARA

Cilj studije je da ispita koji jezički narativi za konstruisanje identiteta odlikuju intelektualce koji pripadaju etničkim manjinama, i aktivno i redovno koriste svoj manjinski jezik. Predmet poređenja su pet ugrofinskih manjina: Tornedalski Finci, Laponci, Kveni, Čangoi i Transilvanijski Mađari. U istraživanju se fokusiramo na upotrebu jezika, stavove prema jeziku te na društvene i kulturne faktore koji na njih utiču.

Iako se upoređene manjine međusobno veoma razlikuju po svom političkom, istorijskom i kulturnom poreklu, ističemo dva njihova najvažnija zajednička narativa: višejezičnost jeste bogatstvo, ali jezik sopstvene manjine treba da ima posebno mesto kao deo individualnog kulturnog nasleđa; često je upravo škola mesto gubljenja jezika.

Ključne reči: manjinski jezički identitet, Tornedalski Finci, Laponci, Kveni, Čangoi, Transilvanijski Mađari

Enikő MOLNÁR-BODROGI

MEÄNKIELI, SÁMI, KVEN, CSÁNGÓ AND TRANSYLVANIAN HUNGARIAN MINORITY NARRATIVES USED IN IDENTITY BUILDING

The aim of this study is to investigate what kinds of language narratives build up the identity of those intellectuals belonging to an ethnic minority who actively and regularly use their minority language. The objects of this comparison are five Finno-Ugric minorities: Meänkieli, Kven, Sámi, the Transylvanian Hungarians and the Csángós. The research focuses upon their use of the language, their approach to it, as well as the social and cultural factors that affect these.

Although the compared minorities are very different in terms of their political, historical and cultural backgrounds, the most important common narratives are, for example, that multilingualism means profuseness, still one's own minority language should have a special place as part of their cultural heritage; many a time, school is the place of language loss.

Keywords: minority language identity, Meänkieli, Kven, Sámi, Csángó, Transylvanian Hungarian